

ПОБУДОВА ІНТЕГРАЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

- РУДАЧЕНКО Ольга¹, УГОДНІКОВА Олена², ТРОЯН Владислава³, БОЖИДАЙ Ірина⁴, МЕДВЕДЄВ Дмитро⁵**
- ¹Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0001-9597-5748>
polkin87@ukr.net
- ²Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0003-2218-0041>
ugodnikova16@gmail.com
- ³Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
<https://orcid.org/0000-0002-2142-2873>
troyan.vlada@gmail.com
- ⁴Державний біотехнологічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2227-219X>
bogiday@ukr.net
- ⁵Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
<https://orcid.org/0009-0000-0398-0946>
dmytro.medvediev@kname.edu.ua

Стаття присвячена аналізу соціально-економічного потенціалу територіальних громад (ТГ) в Україні в умовах децентралізованого управління, яке забезпечує ефективне вирішення місцевих проблем та активну участь громадян у прийнятті рішень. В дослідженні сформовано інтегральні показники соціально-економічного потенціалу територіальних громад, що дозволили комплексно оцінити їхній розвиток. Для побудови цих показників використано таксономічний метод. Запропонований алгоритм побудови інтегральних показників включає 7 основних етапів, а саме: відбір ТГ для побудови інтегральних показників; формування матриці показників, що характеризують СЕП; стандартизація показників; побудова інтегрального показника соціальних та економічних факторів по визначенню ТГ; визначення найбільш вагомих критеріїв; побудова та перевірка достовірності кореляційно-регресійної моделі залежності ІІ, як результуючої величини; інтерпретація інтегральних показників. Реалізація кожного етапу відбувається покроково, всі етапи є взаємозалежними. Для інтерпретації інтегральних показників визначено шкалу від 0 до 1. Близьке значення до 1 свідчить про високий рівень соціально-економічного потенціалу, а близьке значення до 0 свідчить про низький рівень соціально-економічного потенціалу.

Аналіз інтегральних показників показав негативну тенденцію та зниження соціально-економічного потенціалу ТГ протягом досліджуваного періоду. Значення цих показників суттєво відстають від верхнього порогового рівня 1, який слугує орієнтиром у запропонованих моделях. Результати моделювання інтегрального показника в громадах, які розташовані на територіях в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) вказують на критично низькі значення. Так, в Донецькому регіоні, зокрема, в Покровській ТГ, інтегральний показник знизився з 0,402254 у 2020 році до 0,120331 у 2023 році, що свідчить про негачну необхідність пошуку та розробки антикризових заходів та стратегій розвитку для підвищення потенціалу громад в воєнний та післявоєнний періоди.

Ключові слова: територіальна громада, інтегральний показник, соціально-економічний потенціал, розвиток, децентралізація

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-13-13>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Територіальні громади в Україні є важливим елементом децентралізованого управління, який забезпечує ефективне та демократичне вирішення місцевих проблем. Вони дозволяють громадянам брати активну участь у прийнятті рішень, сприяють розвитку інфраструктури, економічному зростанню та наданню соціальних послуг. Через децентралізацію територіальні громади можуть краще відповідати на специфічні потреби своїх мешканців, зберігати культурну ідентичність та активно впливати на реалізацію реформ на місцевому рівні. В особливих умовах воєнного періоду територіальні громади в Україні набирають ще більшої значущості, забезпечуючи швидке і ефективне реагування на надзвичайні ситуації, підтримку населення та організацію волонтерських ініціатив. Вони відіграють ключову роль у координації гуманітарної допомоги, збереженні критичної інфраструктури та забезпеченні базових соціальних послуг, що особливо важливо в умовах війни. Децентралізоване управління дозволяє громадам оперативніше адаптувати свої стратегії до змінюваних умов, підтримувати зв'язок з населенням і забезпечувати його безпеку та стабільність у часи кризи. Тому, визначення соціально-економічного потенціалу територіальних громад є досить важливим завданням, яке потребує подальшого вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Актуальність проблем функціонування та розвитку територіальних громад широко обговорюється у наукових працях різного рівня. Публікації з цієї теми можна умовно розділити на загальні роботи, що охоплюють теоретичні та практичні аспекти сталого розвитку територіальних громад, та спеціалізовані дослідження, які детально розглядають соціально-економічні проблеми територіальних громад.

Наприклад, С. В. Хрущ [1] аналізує різницю у розвитку територіальних громад у декількох європейських країнах після прийняття Європейської хартії місцевого самоврядування. О. М. Безпалько [2] досліджує поняття «територіальна громада» та «спроможна територіальна громада» і висловлює свою точку зору щодо їх реформування. З. О. Сірик [3] зосереджує увагу на особливостях співробітництва територіальних громад для забезпечення їх фінансової стабільності. Гончаренко І. В. та ін. [4] досліджували вплив потенціал територіальних громад. Т. Гургула [5] обґрунтувала фінансове забезпечення спроможності територіальних громад. С.Е. Зелінський [6] також провів оцінку спроможності територіальних громад та визначав їх потенціал. Лойко В.В. та ін. [7] аналізують показники розвитку територіальних громад, надаючи аналіз фінансових показників та рекомендації щодо їх покращення. Г. В. Возняк та інші [8] вивчали доходи територіальних громад і їх стійкість. Однак, визначенню інтегральних показників, що характеризують соціально-економічний потенціал територіальних громад, зі сторони науковців, приділялося мало увагу, що і робить дослідження особливо актуальним.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є розробка та впровадження інтегральних показників оцінки соціально-економічного потенціалу територіальних громад, що дозволить комплексно і об'єктивно оцінити їхній розвиток, виявити сильні та слабкі сторони, а також забезпечити ефективне управління та планування на місцевому рівні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Для побудови інтегральних показників, що характеризують соціально-економічний потенціал територіальних громад використано таксономічний метод, який запропонований З. Хельвігом. На рисунку 1 наведено алгоритм побудови інтегральних показників соціально-економічний потенціал (ІП СЕП) територіальних громад, що включає в себе 7 основних етапів.

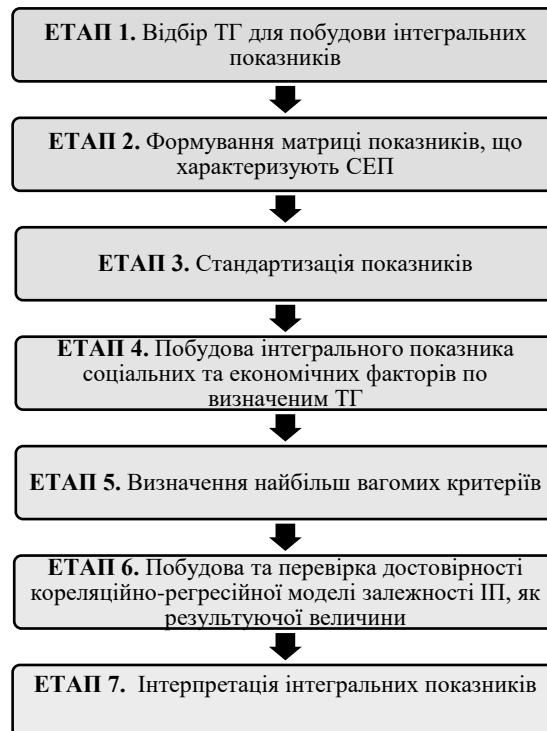

Рис. 1. Алгоритм побудови ІП СЕП територіальних громад

* Розроблено авторами

Реалізація кожного етапу відбувається покроково, всі етапи є взаємозалежними. Так, для відбору територіальних громад було використано принцип В. Парето, який доводить, що 80% результатів обумовлені 20% витрачених зусиль [9]. Для аналізу та виявлення тенденцій зміни соціально-економічного потенціалу територіальних громад було обрано не всі 1469 громад [10], а лише 20 % з них ($1469 * 0,2 = 293,8 \approx 300$). Тому, для подальшого дослідження було обрано 293 територіальні громади, статистична інформація яких повністю доступна в офіційних відкритих джерелах.

В якості вхідних показників для побудови моделі стали фактори, які найбільш точно характеризують можливості та ресурси територіальних громад, а саме:

- соціальні (площа; числення громади; кількість безробітних, які перебували на обліку на кінець року; населення працездатного віку);
- економічні (трансферти; індекс споживчих цін; доходи громади; податкові надходження; кількість суб'єктів підприємництва; середньомісячна заробітна плата; інвестиції; надходження в рамках програм допомоги Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ).

Зведення даних факторів до співставних безрозмірних величин по ТГ з вибірки дало можливість розрахувати інтегральний показник соціально-економічного потенціалу. Для інтегральних показників визначено шкалу від 0 до 1 [11]:

- якщо значення показника ближче до 1, це свідчить про високий рівень соціально-економічного потенціалу;
- якщо значення показника ближче до 0, це свідчить про низький рівень соціально-економічного потенціалу.

Таким чином, в результаті моделювання, отримали інтегральний показник за 2020-2023 роки за 24 регіонами та 293 територіальними громадами.

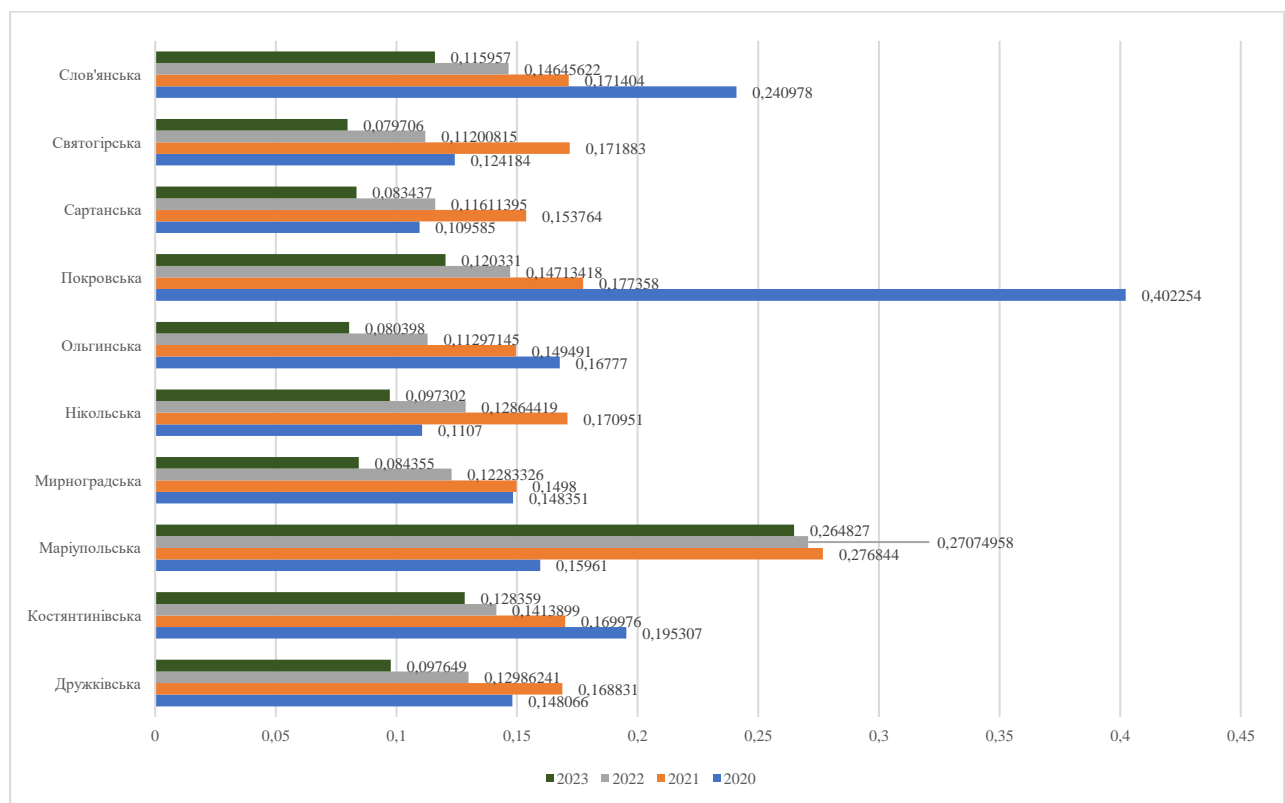

Рис. 2. Значення ІІІ СЕП ТГ Донецького регіону 2020-2023 рр.

* ТГ Донецького регіону, які підконтрольні Україні та статистична інформація яких є доступною

Особливий інтерес представляють територіальні громади, за територіями, які віднесено до територіальних громад, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) [12], статистична інформація яких представлена в повному обсязі у відкритих офіційних джерелах. До таких територіальних громад віднесено громади, які розташовані в регіонах: Дніпропетровський, Донецький, Запорізький,

Київський, Миколаївський, Одеський, Сумський, Харківський, Херсонський та Чернігівський. Так, ІП СЕП цих ТГ, на жаль, показав низькі

Аналіз інтегральних показників показав негативну динаміку та зниження соціально-економічного потенціалу за досліджений період. Значення цих показників значно відстають від верхнього порогового рівня 1, який є орієнтиром у запропонованих моделях. Однак, динаміка значень інтегральних показників соціально-економічного потенціалу в інших регіонах, які можна віднести до опорних або тилкових містить як періоди зростання, так і періоди спаду. Як приклад, на рисунку 2 наведено значення ІП СЕП в Донецькому регіоні, який найбільше є окупованим та де наразі тривають активні бойові дії, внаслідок вторгнення росії.

Результати моделювання показали, що побудований інтегральний показник соціально-економічного потенціалу в ТГ Донецького регіону має критично низькі значення. Також варто зазначити, що в усіх досліджених громадах інтегральний показник в 2023 році, в порівнянні з 2021 роком, значно погіршився. Так, в Покровській ТГ інтегральний показник в 2020 році складав 0,402254, а в 2023 р. – 0,120331, що говорить про негайну необхідність розробки антикризових заходів та стратегій розвитку, направлених на підвищення потенціалу громад в воєнний та післявоєнний періоди [13].

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Таким чином в дослідженні акцентована увага на важливості розробки і застосування інтегральних показників соціально-економічного потенціалу територіальних громад. Виявлені негативні тенденції в динаміці цих показників свідчать про необхідність вжиття заходів для покращення потенціалу територіальних громад, особливо тих, які розташовані на територіях в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні). Результати дослідження підкреслюють, що ефективне використання статистичних даних з відкритих джерел дозволяє більш точно оцінити ситуацію і виявити ключові сфери для розвитку, що, в свою чергу, може сприяти прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Хрущ С. В. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. (4(10)). С. 208-216. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-208-216](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216)
2. Безпалько О.М. Роль територіальних громад у забезпеченні місцевого економічного розвитку: теоретичні засади дослідження. *Економіка і організація управління*. 2019. №1(132). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13>
3. Сірик З. О. Економічний розвиток і співробітництво територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 34-42
4. Гончаренко І. В., Перета В. А., Кучманіч Н. І. Потенціал стратегічного розвитку об'єднаних територіальних громад регіону. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 1. С.19-27.
5. Гургула Т.В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економіка*. 2017. Вип. 1 (7). С. 132-136
6. Зелінський С.Е. Оцінка спроможності громад України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2016. No 6. С. 128-134
7. Лойко В.В., Величко В. О., Маринів А.В., Степенко Т.В. Забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2021. 2(33). С. 194–204. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206608>
8. Возняк Г., Сташишин А., Коваль В. Особливості формування фінансів територіальних громад в проекції забезпечення їх самодостатності: досвід львівської області. *Економіка та суспільство*. 2022. (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-34>
9. Pareto V. On the Economic Phenomenon. *International Economic Papers*. 1953. No. 3. L. P. 184.
10. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.ua>
11. Рудаченко О.О., Клебанова Т.С. Механізм діагностики кризових ситуацій в системах соціально-економічного розвитку регіонів. *Проблеми системного підходу в економіці : збірник наукових праць*. 2021. Вип. 4(84). С. 57–64.

12. Наказ «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією» № 309 від 22.12.2022 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE39004>

13. Рудаченко О., Угоднікова О., Троян В. Роль та вплив лідерства територіальних громад у воєнний період: виклики та перспективи. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 328(2), 231-239. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-30>

REFERENCES:

1. Khrushch S. V. Zarubizhnyi dosvid rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii. Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia. 2020. (4(10)). S. 208-216. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4\(10\)-208-216](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2020-4(10)-208-216)
2. Bezpalko O.M. Rol terytorialnykh hromad u zabezpechenni mistsevoho ekonomichnoho rozvytku: teoretychni zasady doslidzhennia. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2019. №1(132). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.13>
3. Siryk Z. O. Ekonomichni rozvytok i spivrobitnytstvo terytorialnykh hromad. *Rehionalna ekonomika*. 2016. № 3. S. 34-42
4. Honcharenko I. V., Pereta V. A., Kuchmanyh N. I. Potentsial stratehichnoho rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad rehionu. *Visnyk aharnoi nauky Prychornomia*. 2020. Vyp. 1. S.19-27.
5. Hurhula T.V. Finansove zabezpechennia spromozhnosti terytorialnykh hromad: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ekonomika*. 2017. Vyp. 1 (7). S. 132-136
6. Zelinsky S.E. Otsinka spromozhnosti hromad v Ukraini. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2016. No 6. S. 128-134
7. Loiko V.V., Velychko V. O., Maryniv A.V., Steshenko T.V. Zabezpechennia finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2021. 2(33). S. 194-204. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.206608>
8. Vozniak H., Stasyshyn A., Koval V. Osoblyvosti formuvannia finansiv terytorialnykh hromad v proektsii zabezpechennia yikh samodostatnosti: dosvid lvivskoi oblasti. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-34>
9. Pareto V. On the Economic Phenomenon. *International Economic Papers*. 1953. No. 3. L. P. 184.
10. Detsentralizatsiia v Ukraini. URL: <https://decentralization.ua>
11. Rudachenko O.O., Klebanova T.S. Mekhanizm diahnostyky kryzovykh sytuatsii v systemakh sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv. *Problemy systemnoho pidkhotu v ekonomitsi : zbirnyk naukovykh prats*. 2021. Vyp. 4(84). S. 57-64.
12. Nakaz «Pro zatverdzhennia Pereliku terytorii, na yakykh vedutsia (velysia) boiovi dii abo tymchasovo okupovanykh Rosiiskoiu Federatsiieiu» № 309 vid 22.12.2022 roku. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE39004>
13. Rudachenko O., Uhodnikova O., Troian V. Rol ta vplyv liderstva terytorialnykh hromad u voenni period: vyklyky ta perspektyvy. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 328(2), 231-239. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-30>

CONSTRUCTION OF INTEGRAL INDICATORS SOCIAL-ECONOMIC POTENTIAL OF TERRITORIAL COMMUNITIES

RUDACHENKO OIha¹, UGODNIKOVA Olena¹,
 TROIAN Vladyslava¹, BOZHYDAI Iryna², MEDVEDEV Dmytro¹
¹O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv
²State Biotechnological University

The article analyzes the socio-economic potential of territorial communities (TC) in Ukraine in the context of decentralized governance, which ensures effective solution of local problems and active participation of citizens in decision-making. The study has formed integral indicators of the socio-economic potential of territorial communities, which allowed a comprehensive assessment of their development. The taxonomic method was used to construct these indicators. The proposed algorithm for building integral indicators includes 7 main stages, namely: selection of TC for building integral indicators; formation of a matrix of indicators characterizing the SEP; standardization of indicators; building an integral indicator of social and economic factors by the identified TC; determination of the most important criteria; construction and verification of the reliability of the correlation-regression model of dependence of the SEP as a resultant value; interpretation of integral indicators. Each stage is implemented step by step, and all stages are interdependent. To interpret the integral indicators, a scale from 0 to 1 is defined. A value closer to 1 indicates a high level of socio-economic potential, and a value closer to 0 indicates a low level of socio-economic potential.

The analysis of the integral indicators showed a negative trend and a decrease in the socio-economic potential of TC during the study period. The values of these indicators fall far short of the upper threshold level of 1, which serves as a benchmark in the proposed models. The results of modeling the integral indicator in communities located in the territories in the area of military (combat) operations or under temporary occupation, encirclement (blockade) indicate critically low values. Thus, in the Donetsk region, in particular, in Pokrovska TC, the integral indicator decreased from 0.402254 in 2020 to 0.120331 in 2023, which indicates an urgent need to find and develop anti-crisis measures and development strategies to increase the potential of communities in the war and post-war periods.

Keywords: territorial community, integral indicator, socio-economic potential, development, decentralization